

Tibble i Täby

Gravar och vägbank

Arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte

Fornlämning L2014:857 och L2021:3247
Tibble 10:3 och 10:33
Täby socken och kommun
Stockholms län
Uppland

Lisa Hartzell

Tibble i Täby

Gravar och vägbank

Arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte

Fornlämning L2014:857 och L2021:3247

Tibble 10:3 och 10:33

Täby socken och kommun

Stockholms län

Uppland

Lisa Hartzell

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2021

Samtliga foton av Lisa Hartzell.

Omslag: Förundersökningsområdet från nordöst.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

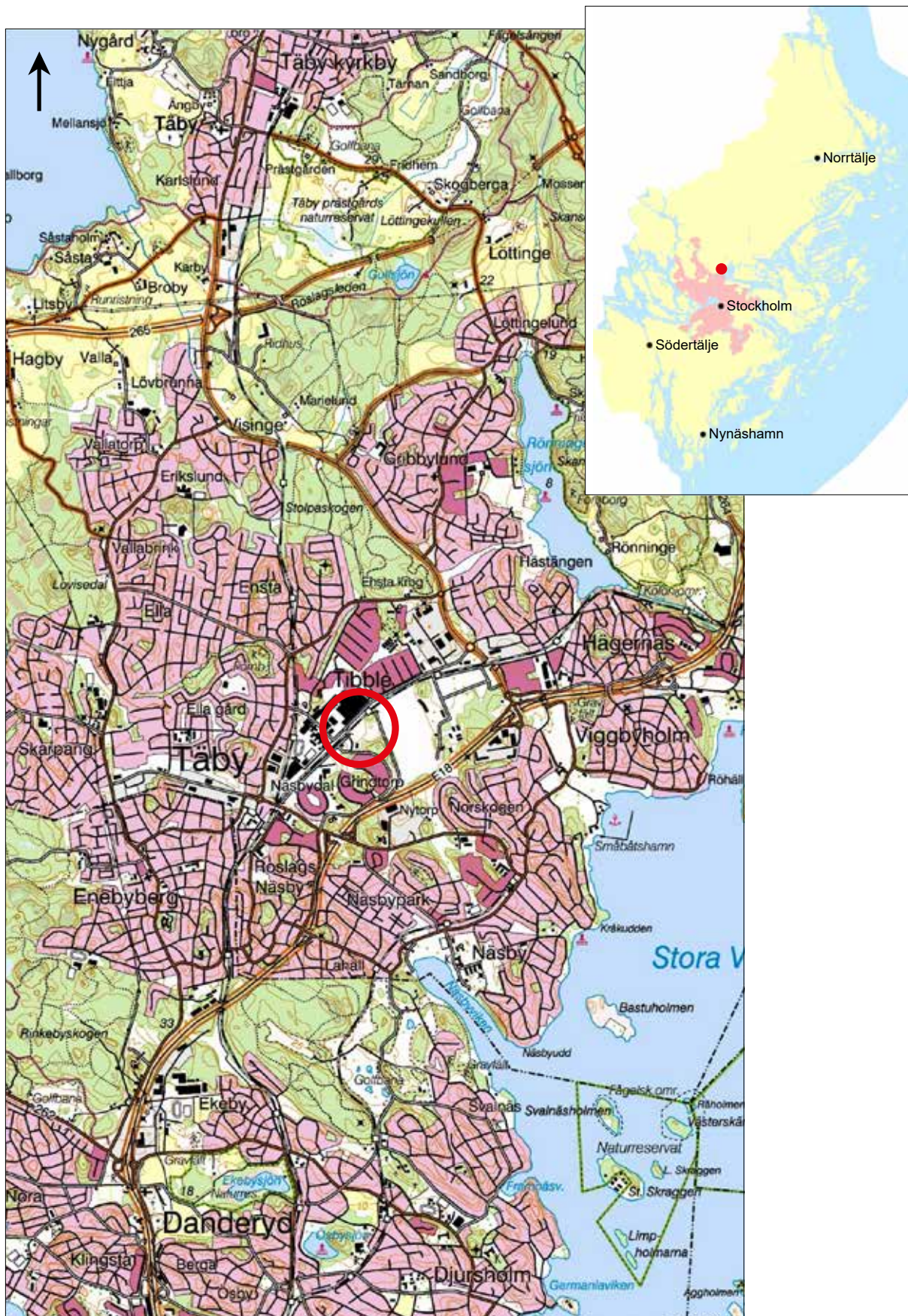
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 951324.

ISBN 978-91-8041-001-4

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Natur och topografi	7
Fornlämningsmiljö	7
Tidigare undersökningar	8
Målsättning	9
Metod och genomförande	9
Undersökningsresultat	11
Gravar	11
Vägbank	14
Tolkning och utvärdering	15
Referenser	17
Litteratur	17
Kart- och arkivmaterial	17
Otryckta källor	17
Tekniska och administrativa uppgifter	18
Bilagor	19
Bilaga 1. Schakttabell	19
Bilaga 2. Anläggningstabell	19

Figur 1. Förundersökningsområdet markerat med en röd ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

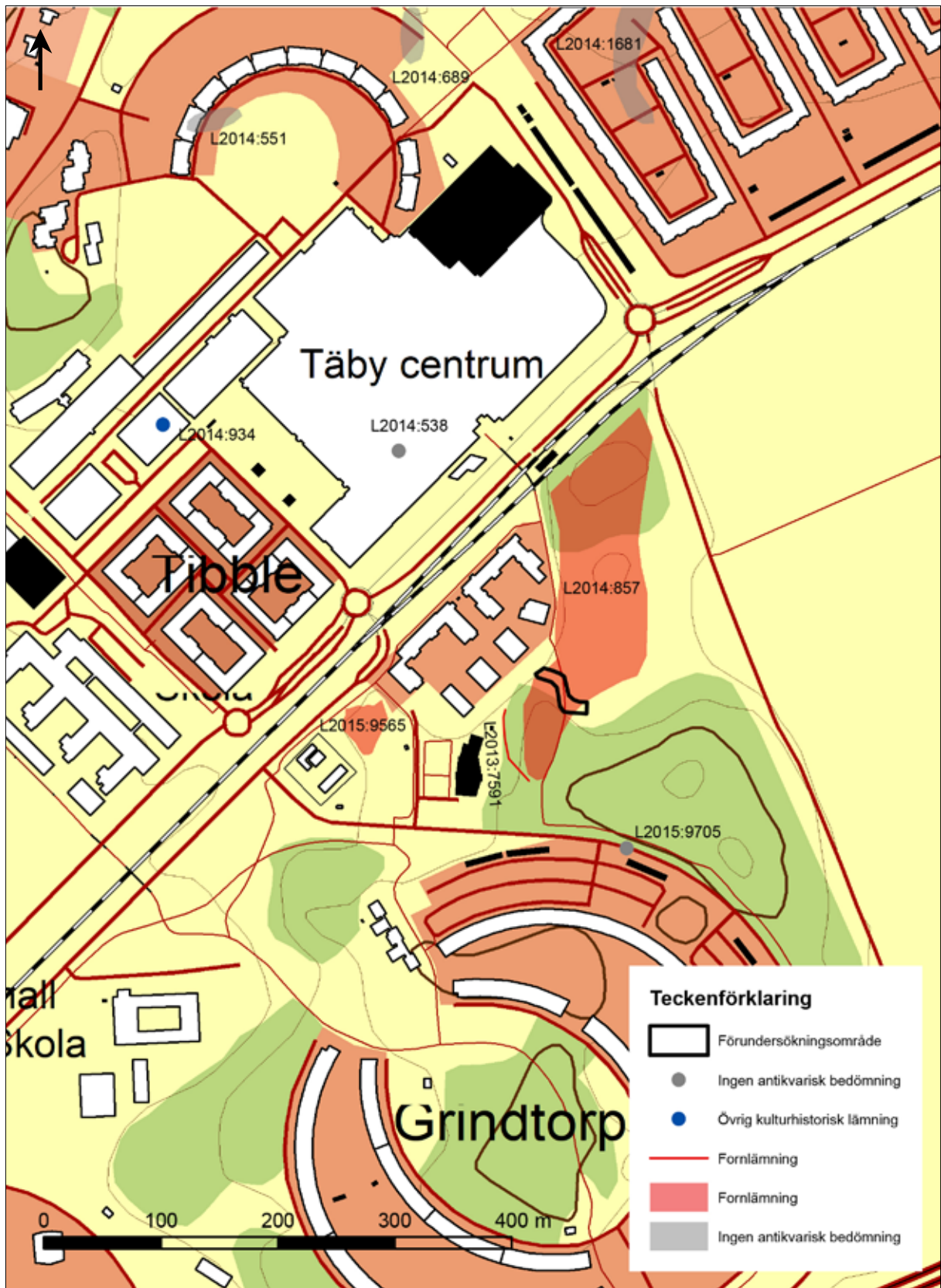
I maj 2021 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte inom gravfältet L2014:857 på fastigheterna Tibble 10:3 och 10:33 i Täby kommun. Anledningen var att kommunen skulle ändra sträckningen på en gång- och cykelväg. Uppdraget bestod i att fastställa begränsningarna för två gravar, kontrollera ett område med eventuellt skadade gravar samt kartera en vägbank som löper över gravfältet.

Förundersökningen avgränsade de två gravarna i riktning mot den planerade gång- och cykelvägen. Tolkningen av den ena graven är dock osäker. I området med eventuellt skadade gravar påträffades en grav som ej bedömdes som skadad. Vägbanken var bevarad i två avsnitt, vilka karterades.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har under två dagar i maj 2021 genomfört en arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte inom gravfältet L2014:857 på fastigheterna Tibble 10:3 och 10:33 i Täby kommun och socken, Uppland. Anledningen till förundersökningen var att Täby kommun planerar att bygga om en gång- och cykelväg som löper genom gravfältet. Länsstyrelsen i Stockholms län utsåg KM till undersökare genom direktval (dnr 431-15345-2020). Täby kommun bekostade förundersökningen. Projektledare var Lisa Hartzell som också har författat denna rapport.

Figur 2. Förundersökningsområdet. "Ingen antikvarisk bedömning" avser här borttagna lämningar. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:5 000.

Topografi och fornlämningsmiljö

Natur och topografi

Förundersökningsområdet var 577 m² stort och beläget i kuperad ängsmark på cirka 17–19 meter över havet. I den norra delen av området sluttade marken svagt åt norr. Det berörda gravfältet bredde ut sig både nordöst och sydväst om förundersökningsområdet. Direkt sydväst om förundersökningsområdet övergick terrängen i en blandskogsbevuxen moränhöjd. En befintlig gång- och cykelväg löpte i nord–sydlig riktning genom förundersökningsområdet.

Figur 3. Förundersökningsområdet från norr.

Det impediment där gravfältet är beläget är idag kringskuret av Roslagsbanan och Täby centrum i norr, av bebyggelse i väster samt av vägar i väster, söder och öster. I öster har också Täby galopp legat fram till 2016. Under äldre tid har närområdet utgjorts av åkrar i väster och norr och sank ängsmark i öster. Geologiskt utgörs närområdet av breda sprickdalar med lertäckt botten. Förekomst av kärrtorv där galoppfältet låg visar att det sannolikt har funnits en sjö där (Modin 1973). Avståndet till havet var under yngre järnålder cirka 2 km.

Fornlämningsmiljö

Gravfältet L2014:857 (tidigare Täby 135:1) är registrerat i Kulturmiljöregistret (KMR) som bestående av cirka 85 gravar, varav 71 runda och tre rektangulära stensättningar, tio högar och en treudd. Inom gravfältet har även lämningar av boplatsskikt påträffats (Hauptman Wahlgren 1996:22; Wertwein 2013:11; Eklund & Prata 2020:38). Fornlämningen skärs idag av Roslagsbanans sträckning i nordväst och har ursprungligen varit något större.

Området runt dagens Täby centrum är rikt på fornlämningar från olika tider, men med tyngdpunkt i järnåldern (figur 2). En del av lämningarna är undersökta och borttagna, men många finns fortfarande kvar. Direkt nordväst om det berörda gravfältet låg Tibble bytomt (L2014:538), nu undersökt och borttagen. Tibble gård, eller by, fanns kvar vid mitten av 1900-talet och är känd från 1344 i formen *thighbile* (Ortnamnsregistret). Tibble har legat på samma plats åtminstone sedan 1600-talet, men det är möjligt att gårdsläget har kontinuitet tillbaka till järnålder (Modin 1973). Norr om Tibble har det funnits tre mindre järnåldersgravfält (L2014:551, L2014:689 och L2014:1681) som är undersökta och borttagna. Cirka 200 meter väster om det aktuella gravfältet finns ytterligare ett järnåldersgravfält (L2015:9565), som delundersöktes av Arkeologikonsult 2007 (Hed Jakobsson 2009).

Direkt sydväst om det aktuella gravfältet finns en hålväg (L2013:7591) som påträffades av ArkeoLogistik 2013 (Wertwein 2013:12). Strax söder om gravfältet har det funnits en möjlig stensättning (L2015:9705), vid 1949 års inventering bedömd som sannolik naturbildning, som tagits bort utan undersökning vid anläggandet av bostadsområdet Grindtorp. Lämningen L2014:934 i Täby centrum är en förvaringsplats för två runstensfragment som ska ha påträffats på Hagby gård, nordväst om centrala Täby.

Tidigare undersökningar

Undersökningar har gjorts inom gravfältet L2014:857 flera gånger. I samband med anläggandet av järnvägen togs 1912 keramik och fragment av en torshammarring till vara, sannolikt från en förstörd grav (SHM inv. nr 18067). År 1975 undersökte Ove Hemmendorff, Riksantikvarieämbetet, två stensättningar som skadats av anläggandet av en vägbank för gångtrafik inom fornlämningen (ATA dnr 2489/75). I gravarna påträffades brandlager och fynd av brända ben, keramik, nitar och glaspärlor (SHM inv. nr 31442). Fynd och gravskick daterar gravarna till yngre järnålder.

En mindre del i den nordvästra kanten av gravfältet undersöktes 1991 av Riksantikvarieämbetet UV Stockholm med anledning av en breddning av Roslagsbanan. Undersökningen omfattade tolv gravar, som daterades till vendel- och vikingatid, samt boplatslämningar från äldre järnålder (Hauptman Wahlgren 1996). Efter denna undersökning markerades felaktigt en större del av gravfältets norra del som undersökt och borttagen (tidigare Täby 135:2) i dåvarande FMIS. Detta upptäcktes vid en kartering av gravfältet 2006, men rapporterades först 2013 då ArkeoLogistik utförde en förundersökning av gravfältet i avgränsande syfte och karterade ett tjugotal kvarliggande gravar i den del som angetts som borttagen. I gravfältets södra del påträffades även lämningar av boplatsskaraktär (Wertwein 2013).

År 2014 gjorde ArkeoLogistik en skadedokumentation med anledning av att det upptäckts att gravar skadats av släntning vid en gång- och cykelväg i den södra delen av gravfältet (Wertwein 2014).

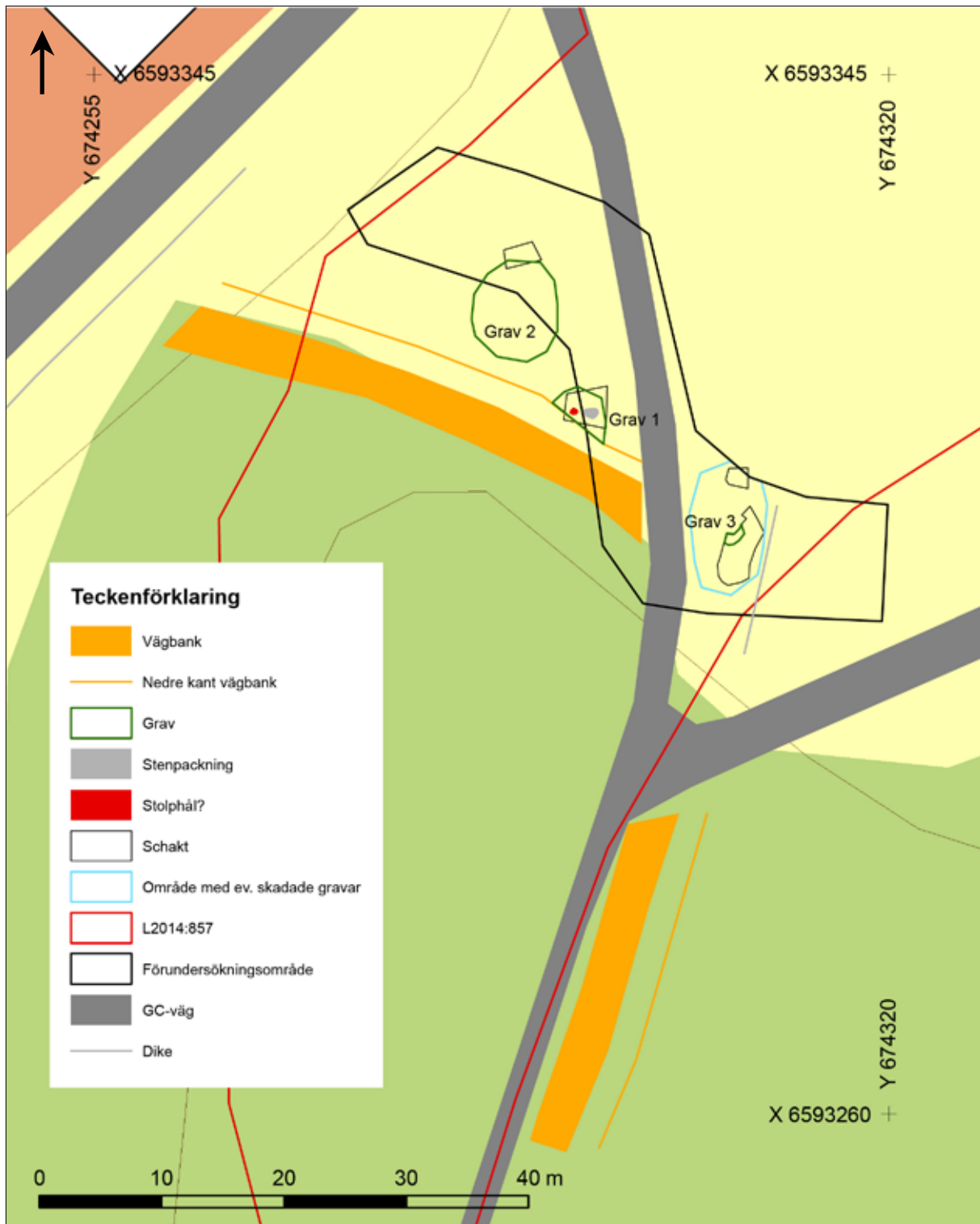
År 2017 genomförde Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU) en arkeologisk förundersökning och undersökning av en del av gravfältet i nordväst närmast Roslagsbanan. Undersökningarna berörde sju stenkonstruktioner, där människoben endast påträffades i två anläggningar. En av dessa gravar innehöll dock en välbevarad bålplats. Två av konstruktionerna visade sig vara dumpmassor och återdeponerad sten från 1991 års undersökning. Gravarna daterades till vendel- och vikingatid och en av gravarna innehöll ett mycket rikt fyndmaterial som tyder på en hög social status, däribland förgyllda beslag, en pärlspridare med förgylld ornamentik och glaspärlor av olika typ. Även vid denna undersökning påträffades boplatslämningar från äldre järnålder (Eklund & Prata 2020).

Målsättning

Förundersökningens syfte var att avgränsa fornlämningen inom förundersökningsområdet. Detta skulle göras genom att fastställa begränsningarna för två karterade gravar, grav 1 och 2, samt genom att kontrollera ett utpekat område för eventuellt skadade gravar. Då en av gravarna överlagrades av en vägbank skulle det även fastställas om vägbanken berördes av den planerade gång- och cykelvägen och hela vägbanken skulle karteras.

Metod och genomförande

Avgränsandet av de berörda fornlämningarna gjordes dels genom kartering, dels genom schaktning. Karteringen av vägbankens sträckning utfördes genom inmätning med RTK-GPS samt dokumentation med foto och beskrivning i text. Grav 1 och 2 mättes in med RTK-GPS såsom de framträdde före schaktning. Därefter togs schakt upp med grävmaskin i kanten av dessa gravar samt i området med eventuellt skadade gravar. I samband med kartering av fornlämningarna mättes även topografiska objekt, såsom vägar och diken, in. Påträffade anläggningar dokumenterades även med beskrivning och foto. Inga analyser genomfördes inom undersökningen. Inga fynd påträffades.

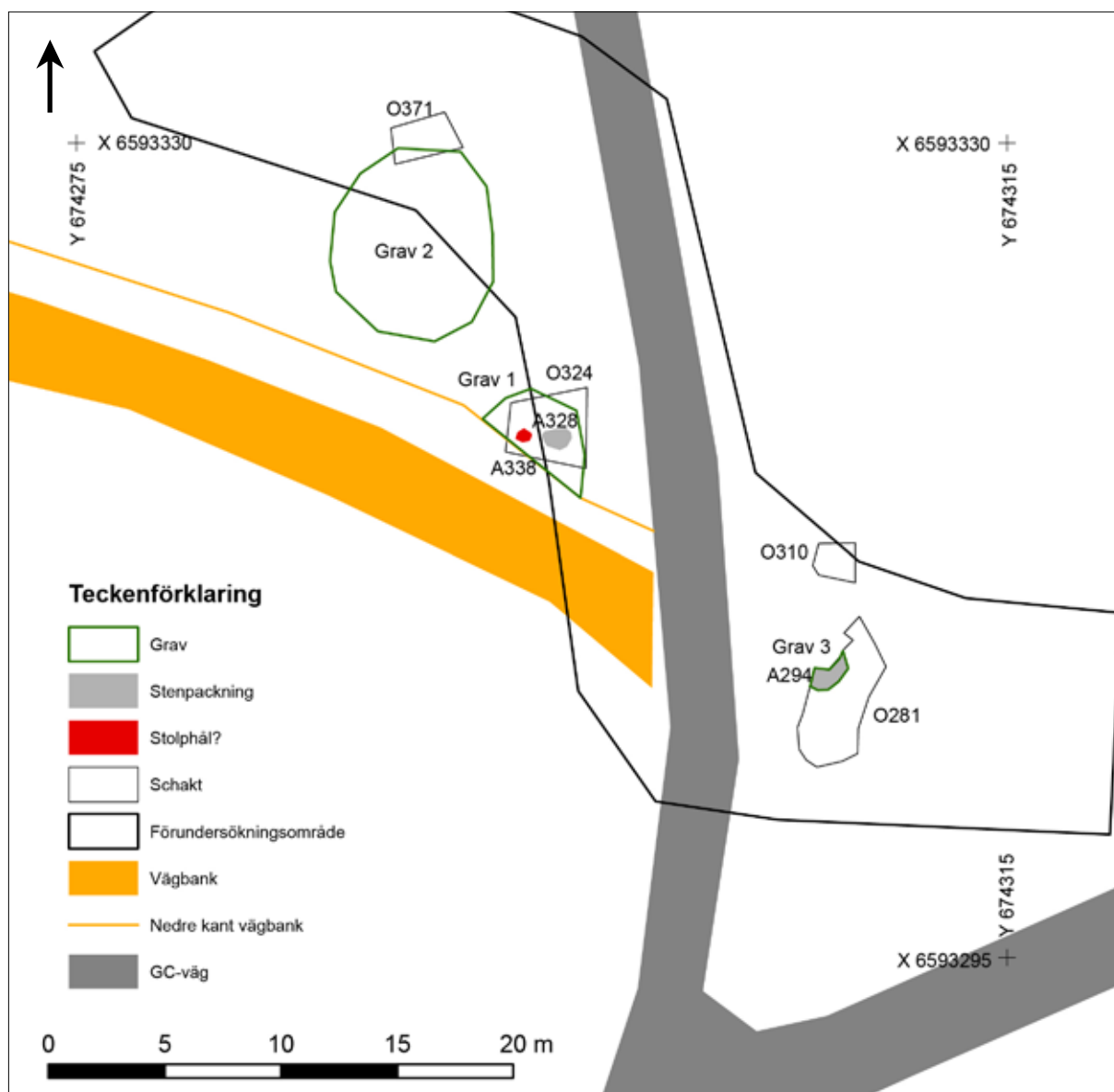
Figur 4. Plan över karterade lämningar och schakt. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:500.

Undersökningsresultat

Gravar

Grav 1 framträdde före schaktning endast otydligt som en rundad svag förhöjning, cirka 5 meter i diameter, som skars av slänten till vägbanken i sydväst (figur 6). Grav 2 hade en tydligare och något högre form och var cirka 8 meter i diameter (figur 9).

Figur 5. Plan över schakt och gravar. Skala 1:300.

Ett schakt, O324, togs upp i den östra kanten av vad som uppfattades som grav 1 (figur 5). Då ingen stenpackning påträffades utvidgades schaktet stegvis med syfte att avgöra om detta verkligen var en grav. En mindre, relativt gles stenpackning, A328, cirka 1,20 × 0,80 meter stor, påträffades centralt inom den uppfattade utbredningen för graven (figur 7). Invid denna påträffades en mindre anläggning, A338, som tolkades som ett möjligt stenskött stolphål, alternativt ytterligare en stenpackning (figur 8). Under detta arbete kom av misstag en mindre del av schaktet att placeras utanför förundersökningsområdet.

Grav 1 tycks utifrån dessa resultat ha haft en överbyggnad bestående av en mindre stenpackning samt en betydligt större, men flack, jordmantel. Den betraktas som avgränsad åt norr och öster. Det är dock inte bekräftat att anläggningen verkligen är en grav.

Figur 6. Grav 1 före schaktning. I bakgrunden vägbanken, som syns som en gräsbevuxen yta. Foto från norr.

Figur 7. Stenpackning, A328. Foto från norr.

Figur 8. Möjligt stolpbål, A338. Foto från norr.

Ett schakt, O371, togs upp i sluttningen direkt norr om grav 2 (figur 5). Inga konstruktioner eller andra anläggningar framkom i schaktet och graven bedömdes därmed vara avgränsad åt norr.

Figur 9. Grav 2.

Figur 10. Grav 3.

Två schakt placerades inom det angivna området för eventuellt skadade gravar (figur 5). I det ena schaktet, O281, påträffades en del av en stenpackning, A294, som bedömdes vara oskadad (figur 10). Endast den sydöstra delen av stenpackningen avbanades då övriga delar var svåra att komma åt med grävmaskinen. Denna grav, grav 3, är en troligen rundad stensättning med en diameter omkring 2 meter. Ett litet schakt, O310, togs upp norr om grav 3. Där framkom inga anläggningar. Direkt öster om grav 3 slutar marken kraftigt nedåt och inga ytterligare gravar förväntas förekomma i den östra änden av förundersökningsområdet.

Samtliga schakt återfylldes efter undersökning.

Vägbank

Tibble byväg finns utritad på en lantmäterikarta från 1724 (A108-29:1), häradsekonomiska kartan från 1901–1906 (Sollentuna J112-75-9) samt ekonomiska kartan från 1951 (J133-10I8f53). Vägbanken för denna väg fanns vid förundersökningen bevarad inom två sträckor, där den syntes som en plan gräsbevuxen yta, cirka 3 meter bred (figur 4).

Vägbanken framträder tydligast i området direkt sydväst om grav 1 och 2, där den löper i västnordväst–östsydöstlig riktning i cirka 40 meter. Där skärs vägbanken i sin västra ände av slantningen ner mot en gång- och cykelväg som löper nordväst om förundersökningsområdet. I den östra änden skärs den av den befintliga gång- och cykelvägen genom gravfältet. Öster om denna är den nuvarande marknivån markant lägre och där finns vägbanken inte bevarad. Vägbanken löper i gränsen mellan lägre liggande ängsmark i norr och högre liggande skogsmark i söder. På den norra sidan är den uppbyggd och cirka 1 meter hög, med en slantning ner mot grav 1 och 2. I den västra änden var vägbanken delvis övervuxen med sly.

Figur 11. Vägbankens norra del. Foto från öster.

Figur 12. Vägbankens södra del. Foto från norr.

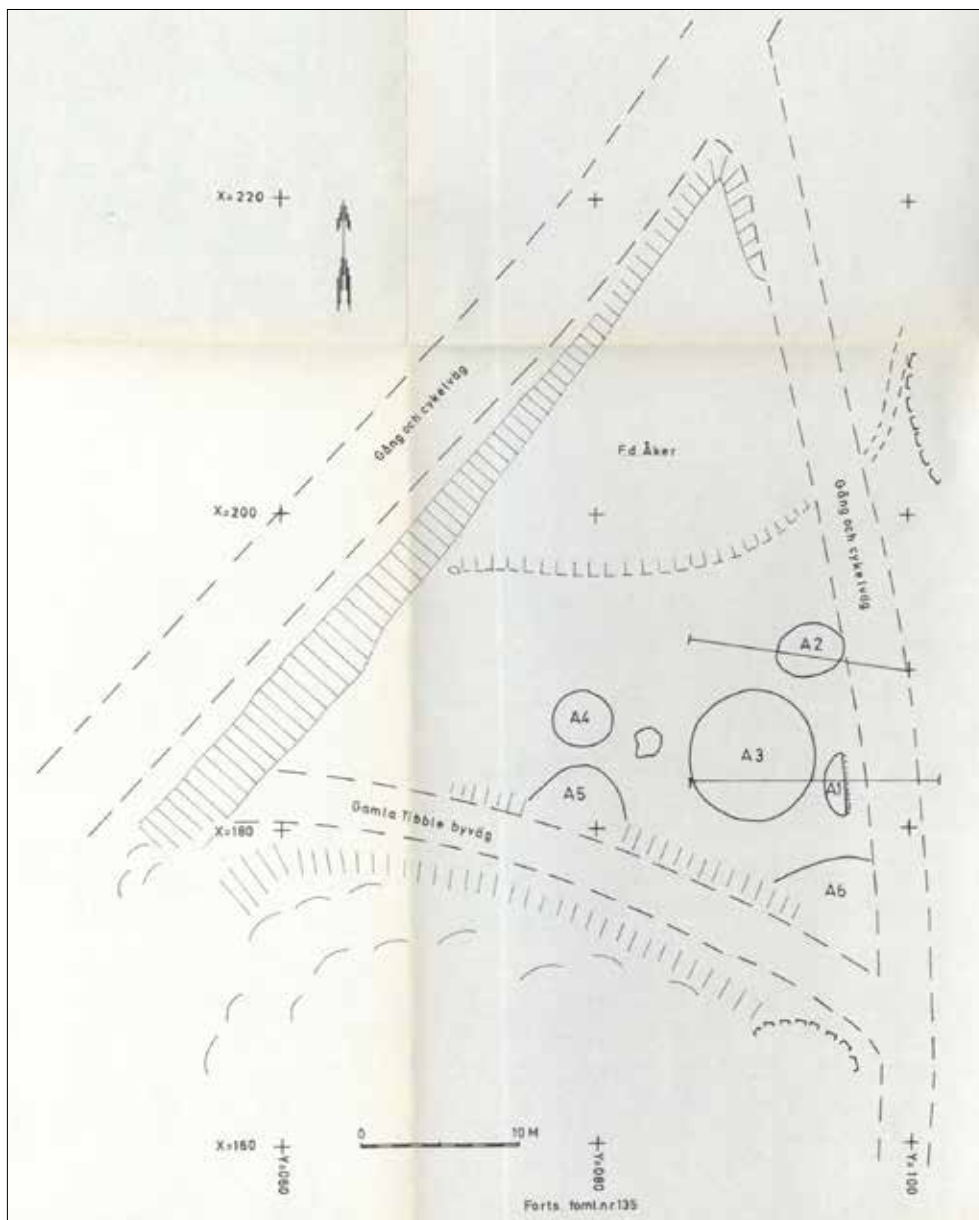
Det andra bevarade, södra, avsnittet av vägbanken löper i cirka 30 meter i nordnordöst-sydsydvästlig riktning direkt öster om den befintliga gång- och cykelvägen genom skogsmarken söder om förundersökningsområdet. Markytan på denna del av vägbanken föreföll delvis påverkad av markarbeten, sannolikt för gång- och cykelvägen och/eller belysning. I slänten mot lägre liggande skogsmark på vägbankens östra sida förekom icke övermossade stenar och annat material som tyder på markarbeten i sen tid. Vägbankens södra ände var svåravgränsad.

Den norra delen av vägbanken har registrerats som *fornlämning* i KMR (L2021:3247). Den södra delen bedömdes som alltför påverkad av sentida markarbeten för att kunna betraktas som *fornlämning*.

Tolkning och utvärdering

Den arkeologiska förundersökningen har utförts i enlighet med undersökningsplanen och Länsstyrelsens beslut. Genom karteringen av vägbanken för Tibble byväg har en del av denna registrerats som *fornlämning* i KMR.

Vägbankens sträckning, med en närmast 90° krök, stämmer med ekonomiska kartan från 1951 samt häradsekonomiska kartan från 1901–1906, där Tibble byväg ses svänga av åt söder genom ett skogsparti. I Hemmendorffs rapport från 1975, över gravar som skadats vid anläggandet av en vägbank av grus, beskrivs att ”Den tidigare oreglerade gångtrafiken hade delvis följt gamla Tibble byväg men hade i backen mitt för skolan gått rakt över en del av gravfältet som därvid fått förslitningsskador.” (ATA dnr 2489/75). Den då anlagda gångvägen mellan Täby centrum och Grindtorpsvägen hade troligen ungefär samma sträckning som dagens befintliga gång- och cykelväg i nord-sydlig riktning genom gravfältet, vilken alltså fortfarande delvis följer den gamla byvägens sträckning. Tibble byväg syns även på flygfoto från cirka 1960 (Lantmäteriet).

Figur 13. Schaktplan upprättad av Ove Hemmendorff 1975 (ATA dnr 2489/75). Originalskala 1:200.

Av en schaktplan i Hemmendorffs rapport framgår det att de lämningar som karterades och undersöktes 1975 låg inom i stort sett samma del av gravfältet som det aktuella förundersökningsområdet (figur 13). På planen syns även det nordvästra avsnittet av gamla Tibble byväg som nu åter har karterats. Utifrån planen tycks de gravar som i denna rapport benämns grav 1 och grav 2 motsvaras av Hemmendorffs grav 6 och grav 3, vilka inte omfattades av undersökning 1975. Grav 3 beskrivs där som en hög, 7,5 meter i diameter och 0,75 meter hög. Grav 6 beskrivs som en osäker hög, cirka 6 meter i diameter och cirka 0,7 meter hög, i södra delen övertäckt av gamla Tibble byväg, i öster skadad av grusväg (ATA dnr 2489/75). Dessa beskrivningar stämmer väl överens med den aktuella förundersökningens resultat.

Referenser

Litteratur

- Eklund, S. & Prata, S. 2020. *Gravar i skuggan av Täby centrum. Förundersökning och arkeologisk undersökning av delar av ett gravfält med intilliggande boplatslämningar*. SAU rapport 2020:1.
- Hauptman Wahlgren, K. 1996. *Ett yngre järnåldersgravfält och boplatslämningar i Tibble vid Täby centrum. Arkeologisk förundersökning och undersökning 1991*. Uppland. Täby socken. RAÄ nr 135. UV Stockholm rapport 1996:42.
- Hed Jakobsson, A. 2009. *Ett vikingatida gravfält i Tibble, Täby centrum*. RAÄ 136:1. Täby sn. Uppland. Förundersökning samt särskild arkeologisk undersökning. Rapporter från Arkeologikonsult 2009:2164.
- Modin, M. 1973. *Tre järnåldersgårdar i Täby*. Opublicerad licentiatavhandling, Stockholms universitet.
- Wertwein, G. 2013. *Täby galopp. Arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte av RAÄ Täby 129:1 och 135:1, Täby socken och kommun, Uppland*. ArkeoLogistik rapport 2013:8.
- Wertwein, G. 2014. *Skadedokumentation av gravfält RAÄ-nr Täby 135:1 inom fastigbeten Tibble 10:3 och 10:33, Täby socken, Täby kommun*. ArkeoLogistik rapport 2014:8.

Kart- och arkivmaterial

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA)

Hemmenдорff, O. *Rapport. Del av fornlämning 135, gravfält, yngre järnålder. Tibble, Täby sn, Uppland*. Dnr 2489/75

Historiska museets katalog (SHM)

<http://mis.historiska.se/mis/sok/sok.asp>

Gravfynd, jäå. Up, Danderyds skpl, Täby s:n, Tibble, inv. nr 18067

Gravfynd, y. jäå. Up, Täby sn, Tibble, fornlämning 135, inv. nr 31442

Lantmäteristyrelsens arkiv

Ägodelning 1724, Täby socken, Tibble nr 1–3, akt A108-29:1

Rikets allmänna kartverks arkiv

Häradsekonomiska kartan 1901–1906, akt Sollentuna J112-75-9

Ekonomiska kartan 1951, 10I 8f Enebyberg, akt J133-10I8f53

Otryckta källor

Ortnamnsregistret, Institutet för språk och folkminnen

<http://www.isof.se/sprak/namn/ortnamn/ortnamnsregistret.html>

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM21046
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-15345-2020, 2021-04-20
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte
<i>Undersökningsperiod:</i>	25–26 maj 2021
<i>Personal:</i>	Lisa Hartzell (projektledare) Ingela Harrysson
<i>Landskap:</i>	Uppland
<i>Län:</i>	Stockholm
<i>Kommun:</i>	Täby
<i>Socken:</i>	Täby
<i>Fastighet:</i>	Tibble 10:3 och 10:33
<i>Fornlämning:</i>	L2014:857 och L2012:3247
<i>Fastighetskarta:</i>	65G 9HS Täby
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	Y674260–674320/X6593255–6593340
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssystem:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Area (m ²)	Djup (m)	Beskrivning
281	13,26	0,10–0,50	Beläget i östsluttning. Anläggning A294. Undergrund av lera i norr, morän i söder. Matjorden tjockast i norr.
310	2,57	0,20–0,30	Beläget i plan mark. Inga anläggningar. Undergrund av morän med enstaka stenar, 0,20–0,30 m stora.
324	9,47	0,20	Beläget i svag norrsluttning. Anläggningar A328 och A338. Undergrund av siltig lera.
371	4,33	0,30–0,50	Beläget i norrsluttning. Inga anläggningar. Undergrund av ljus lera.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Höjd/Djup (m)	Beskrivning
200	Grav	5	3	0,2	Grav 1. Flack jordmantlad stensättning. Rundad form i plan. Skärs i sydväst av vägbank.
206	Grav	8	7	0,5	Grav 2. Flack stensättning, belägen i norrsluttning. Bevuxen med gräs och ängsblommor samt enstaka björksly och nyponrosor.
215	Vägbank	40	3	1	Avsnitt av vägbank som löper i västnordväst–östsödöstlig riktning genom gravfältet L2014:857, med högre liggande skogsmark på vägbankens södra sida och lägre liggande ängsmark på norra sidan. Utgörs av en ca 3 m bred, plan yta som på den norra sidan är uppbyggd och ca 1 m hög. Skärs i båda ändar av gång- och cykelvägar.
294	Grav	2	1	0,5	Grav 3. Flack stensättning vars utbredning endast är delvis avgränsad. Stenpackningen bestod av 0,20–0,70 m stora stenar. Belägen i sydöstsluttning. Bevuxen med en björk.
328	Stenpackning	1,2	0,8	0,3	Gles stenpackning bestående av 0,20–0,45 m stora stenar. Tolkas som stenpackning till grav 1.
338	Stolphål	0,55	0,45		Möjligt stolphål med kraftig stenskoning bestående av 0,20–0,35 m stora stenar.
345	Vägbank	30	3	0,6	Avsnitt av vägbank som löper i nordnordöst–sydsydvästlig riktning genom en skogklädd moränhöjd, direkt intill en asfalterad gång- och cykelväg. På dess östra sida finns en släntning mot något lägre liggande skogsmark. Vägbanken skärs i norr av gång- och cykelväg och tycks delvis vara påverkad av markarbeten. Oklar begränsning åt söder.